
The Rise of Turkey: The Twenty-First Century's First Muslim Power, Soner Çağaptay, Herndon, VA: Potomac Books, 2014, 168 s.

Selim VATANDAŞ*

2000’li yılların başlangıcı “ABD’nin düşüşü ve ‘diğerleri’nin yükselişi”ni ele alan kitapların artış gösterdiği bir eğilime şahit olmuştur. Bu kitaplara göre küresel akışta güç dengeleri değişmiş, ABD Soğuk Savaş sonrası sahip olduğu üstünlüğünü kaybetmeye başlamıştır. Uluslararası ilişkilerde boşlukların doldurulduğu gerçeğinden hareketle ABD gücünün düşüşüyle Çin, Hindistan, Brezilya, Rusya, Endonezya, Kenya ve Güney Afrika gibi birçok yükselen ekonominin sahneye çıktığı görülmüştür. Bu bağlamda özellikle ABD’de “rise and fall” (yükseliş ve düşüş) başlıklı kitapların “bestseller” (en çok satanlar) raflarını doldurduğu gözlemlenmiştir.¹ Bunun yanında “diğerlerinin yükselişi”nin hikayesinde ise Türkiye de yer almış; uluslararası yazında Türkiye’nin ekonomik potansiyelini ve 2000’li yıllardaki dönüşümünü ele alan kitaplar yayımlanmıştır.² “Türkiye’nin Yükselişi: 21. Yüzyılın İlk Müslüman Gücü” başlıklı eser de “düşüş” coğrafyası ABD topraklarında hayatını sürdüren Washington Enstitüsü Türkiye Programı Direktörü Soner Çağaptay tarafından kaleme alınmış ve kitapta Türkiye’nin 2000’li yıllardaki yükselişinden söz edilmiştir.

* İstanbul Üniversitesi, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Özel Öğrenci Statüsünde Doktora Öğrencisi

¹ Bu kitaplardan bazıları için bakınız; Fareed Zakaria, *The Post-American World* (New York: W.W. Norton & Company, 2008).; Gideon Rachman, *Easternization: Asia’s Rise and America’s Decline From Obama to Trump and Beyond* (New York: Other Press, 2017).; Alfred W. McCoy, *In the Shadows of the American Century: The Rise and Decline of US Global Power*, Chicago: Haymarket Books, 2017) vd.

² Bu kitaplardan bazıları için bakınız; Andrew Finkel, *Turkey: What Everyone Needs to Know* (New York: Oxford University Press, 2012); Stephen Kinzer, *Crescent and Star: Turkey Between Two Worlds* (New York: Farrar, Straus, and Giroux, 2008).; Chris Morris, *The New Turkey: The Quiet Revolution on the Edge of Europe* (London: Granta Books, 2005); Hugh Pope and Nicole Pope, *Turkey Unveiled: A History of Modern Turkey* (London: Duckworth, 2012). Aktaran; Birol A. Yeşilada, review of *The Rise of Turkey: The Twenty-First Century’s First Muslim Power*, by Soner Çağaptay, *Journal of the Middle East and Africa* 5:175–179 (2014)

Çağaptay, son yirmi yılda gerçekleştirdiği çalışmalarının bir sentezi olarak ifade ettiği kitabında kendisinin Yale Üniversitesi'ndeki doktorası ve ABD'nin önde gelen düşünce kuruluşlarından biri olan The Washington Institute for Near East Policy'deki güncel çalışmalarından yararlanmaktadır. Çağaptay çalışmasını "hem maruz kaldığı ciddi engelleri hem de ilham verici potansiyeliyle; Türkiye'nin değişimini okumak için bir rehber" olarak ifade etmiştir. Kitap günümüz Türkiye'sinde akıp giden sınavları, zorlukları ve Türkiye'nin motiflerini işlemekte; okuyucuyu Washinton'dan İstanbul'a; Kayseri, Gaziantep, Ankara, Bursa, İzmir ve Diyarbakır temsilleriyle tematik bir Türkiye yolculuğuna çıkarmaktadır. Çağaptay'a göre "Türkiye dünyanın pivot aktörlerinden biridir ve Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika'dan oluşan BRICS ülkeleri ile rekabet edebilecek bir seviyeye ulaşmıştır. Bu nedenle Türkiye'yi anlamak, değişen küresel düzeni anlamak için son derecede önemlidir."

Çağaptay kitabın "Türkiye'nin Yükselişi ve Sınavları" başlıklı birinci bölümünde ekonomik yükselişi ele alır ve Avrupa ile bir mukayese yoluna gider. Çağaptay'a göre "yaklaşık on yıl önce bir Türk vatandaşı bir Avrupa vatandaşının maaşının beşte birini kazanırken günümüzde Türkler AB vatandaşlarından sadece yüzde 30 daha az kazanmaktadır. Bununla birlikte Türkiye satın alma gücünde Bulgaristan, Romanya ve diğer yükselmekte olanlar ülkeler gibi birçok AB üyesini geride bırakabilecek güçtedir. Türkiye'nin Batı ile yarışı 1683'te Viyana yenilgisinden hemen sonra başlamıştır. Bu yarışta geri kalan Türkiye artık Avrupa'yı yakalama rüyasına hiç bu kadar yakın olmamıştır. Geçmiş 10 yılda Avrupa Birliği ortalama yüzde 1,3 büyürken Türkiye ortalama 5,3'lük bir büyüme oranı kaydetmiştir. Bunun yanında Türkiye'nin ticari ağı çeşitlenmiş, örneğin 2000 yılında 1 milyar dolar olan Sahra Altı Afrika ticaret hacmi 2010'lu yıllarda 17 milyar doların üstüne çıkmıştır. Tartışılabilir de olsa Türkiye en güçlü Müslüman nüfuslu konvansiyonel orduya sahiptir. Kısacası 75 milyon kişilik nüfusu ve 1.3 trilyon dolarlık ekonomisi ile Türkiye diğer Müslüman çoğunluklu ülkelere nazaran 21. yüzyılın ilk dünya Müslüman gücü olma potansiyelini taşımaktadır."

Çağaptay, Türkiye'nin eğer küresel bir güç olma sorumluluğuna sahip olmak istiyorsa; istikrarlı, kutuplarını bir araya getirebilen ve yükselişini Batı uluslararası ilişkiler sisteminde yeniden kalibre edebilen bir güç olması gerektiğini ifade etmektedir. Bunun yanında Türkiye tüm bu dinamizmini Batılı olmayan dünyaya daha derinden dokunarak yönetebilmelidir. Eğer bu iradeyi gerçekleştirebilirse Türkiye 21. yüzyılda kendi istikrarını pekiştirebilen bir Müslüman gücü karşımıza çıkarabilecek; diğer bir deyişle Avrupa'yı yakalamak rüyasının önüne geçip Batı'da bir Müslüman güç olarak yerini alabilecektir.

Çağaptay kitabının birinci bölümünde Türkiye'nin sahip olduğu potansiyelinin farkına varması gerektiğinden söz etmekte, geçmiş on yıldaki uyanışla Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Namık Tan'ın "İşte yeni Türkiye burada, Türkiye Avrupa'nın ötesinde de bir dünya olduğunu (artık) hissediyor." ifadesinin altını çizmektedir. Kitabında Türkiye'nin ticaret hacminin

2002 yılında 82 milyar dolardan 2012 yılında 389 milyar dolara yükseldiğini kaydeden Çağaptay bu başarının ardında Kayseri ve Gaziantep örneğiyle Anadolu kaplanlarının büyük bir payının olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında Türkiye'nin iktisadi büyümesinde AK Parti'nin önemli bir rolü olduğunu altını çizen Çağaptay, bu rolün zemininde Türkiye'deki varoşların olduğunu; AK Parti'nin iş ve fırsat eşitliği sağlayarak varoşları memnun ettiğini ve partinin varoşları memnun etmeye devam edebilirse seçim başarılarının sürdürülebileceğini vurgulamaktadır. Çağaptay'a göre Türkiye büyümeye devam ettikçe kendine güveni artacak ve Avrupa'nın ötesine bakmayı başarabilecektir. Bunun yanında Çağaptay birinci bölümünün son cümlesini kayda değer bir ifade ile bitirmektedir: "Agresif bir dış politika ve siyasal istikrarsızlık ekonomik hastalıklara yol açacak ve Türkiye'nin küresel nüfuzunun sonunun gelmesine neden olacaktır. Yeni bir Türkiye'nin yumuşak gücü, siyasi olarak yumuşak bir dokunuşa sahip Türkiye'ye dayanmaktadır."

Kitabının ikinci ve üçüncü bölümünde sermaye sahibi Muhafazakar İslamcılarının kapitalizmle buluştuğunu ifade eden Çağaptay, bu bölümde Gaziantep ve Kayseri örneklerini ele almaktadır. Çağaptay; AK Parti'nin başarısının temellerini tarihsel hafızadaki kültür savaşlarından ziyade, ekonomi politikalarında aranması gerektiğini ifade etmekte, sağlık sektörünün, iletişim ve ulaşım olanaklarının artışının yükselişe katkı sağladığının altını çizmektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün mirasının hala canlı olduğunu ifade eden Çağaptay'a göre "yukarıdan aşağı bir Batılı modernleşmeyi şiar edinen Kemalizm deneyimi artık büyük oranda ölmüştür. Fransız merkezli katı laiklik okuması geride kalmıştır ve bu dinamikleri elinde tutan asker siyasetteki gücünü yitirmiştir." Çağaptay'a göre "Ordu, Ak Parti ile mücadelesini kaybetmiştir. Bunun en temel nedeni askerin Türk toplumu üzerindeki esas gücünü kaybetmiş olmasıdır."

Kitabın dördüncü bölümü ise Türkiye'nin 2002 sonrasında değişen dünya vizyonunu ve giderek artan yumuşak güç nüfuzunu ele almıştır. Çağaptay bu bölümde yumuşak güç öğelerinden olan Türk dizilerinin dünya çapında yayımlanmasının, diplomatik misyon sayısının artışının ve Arap isyanların ilk zamanlarında Türkiye'nin "bahar" sonrası Arap coğrafyasında model bir ülke olabileceği düşüncesinin kayda değer olduğunu ifade etmektedir. Çağaptay bununla birlikte Türkiye'nin bölgesel bir güç olarak anılabilmesi ve demokratik dönüşüme öncülük edebilmesi için öncelikle kendi evinde özgürlükçü demokrasi mücadelesini kazanması gerektiğini vurgulamaktadır.

Kitapta beşinci ve altıncı bölüm birbirini açıklayan iki ayrı hat üzerinden ele alınmıştır. Yazar beşinci bölümde derin bir tarihsel hafızaya sahip olan Türkiye coğrafyasının Osmanlı dönemindeki renkli nüfus kompozisyonunu ele almış ve Osmanlı'daki "Millet" sisteminin işleyişine vurgu yapmıştır. Altıncı bölümde ise Çağaptay; Türkiye'nin nüfus çeşitliliği içinde belirli bir kütleye sahip olan fakat kendi ağırlığını ve hayat sahasını ortaya koyamayan yahut koymasına izin verilmeyen kanatları kaleme almıştır. Yazar bu bölümde

“Öteki Türkiye”den bahsetmiş, Hristiyanlar, göçmenler, Aleviler başta olmak üzere Türkiye’deki sosyal ve dini kimlikleri tartışmıştır. Çağaptay; Türkiye nüfusunun görece muhafazakar bir kimliğe sahip olduğunu ve bu tutuculuğun dini görüş, kadının statüsü ve hakları, aile, siyasal ideoloji, milliyetçilik, cinsel özgürlükler, otoriter eğilim ve kadercilik karşısında daha uzun süre devam edecek gibi görüldüğünü ifade etmektedir. Bu bağlamda “toplumun her renginin çağrısının duyurulabileceği bir kanal olarak demokrasi” okumasıyla yazar bölüm sonunda; demokrasiden güç alan iktidarların katı egemenliğine karşı Türkiye Cumhuriyeti 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’ün sözcüklerini aktarmaktadır: “Demokrasi kazanılan seçimlerden ötesidir.”

Kitabın yedinci bölümü Türkiye’nin içerideki sınavı Kürt Meselesi, sekizinci bölümü ise Türkiye’nin dışarıdaki sınavı Avrupa Birliği üyelik sürecine odaklanmıştır. Yazar her iki sınav için de ekonomik istikrar ve özgürlükçü bir demokrasiyi önceleyerek ortak bir çözüm reçetesi sunmuştur. Çağaptay’a göre “eğer Türkiye bölgesel bir güç olarak yükselmek ve enerjisini dışarıya odaklamak istiyorsa yerel istikrarı sağlayabilmelidir. Bu noktada Kürt meselesi kritik bir önem arz etmektedir. Kürt meselesinin çözümünde de esas olan yeni ve toplumsal uzlaşya sahip bir anayasanın ortaya konma iradesini gösterebilmektir. Kutuplaşmanın derinleştiği Türkiye’de yeni bir anayasa hazırlarken AK Parti’nin ülkenin diğer yarısını göz ardı etmesi de büyük bir açıktır.” Çağaptay Avrupa Birliği sınavında ise “Batı’da Türkiye için bir kapı var mıdır?” sorusuyla yola çıkmaktadır. Çağaptay’a göre “Avrupa Birliği ve Türkiye ilişkileri yaklaşık yarım yüzyılı bulan uzun ve sancılı bir tarihsel sürece sahiptir. Sürecin 2000’li yıllarında AK Parti gerçekleştirdiği reform hareketleri ile Türkiye’yi aday ülke statüsüne taşıyabilmiştir. Geçmişte Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne ihtiyacı varmış gibi görülüyorken, gelinen noktada Birliğin de Türkiye’ye ihtiyacı olduğu gözlemlenmektedir. 2000’li yılların öncesinde Türkiye Birliğe genel olarak iktisadi gerekçelerle ihtiyaç duyuyorken, günümüzde ise üyelik siyasi ilerleme için bir motivasyon kaynağı olarak görülmektedir. Bu nedenle üyelik sürecinin getirdiği dinamizm kesintiye uğramamalıdır.” Çağaptay bu noktada Batı ile ilişkilerin tesisinde Türkiye’nin demokrasisinin, Kıbrıs meselesinin çözümünün, İsrail ile bağların yeniden ele alınmasının ve Suriye sınavının bir stres testi olduğunun altını çizmektedir.

Çağaptay kitabını sonuçlandırdığı dokuzuncu bölümünde ise, Türkiye’nin birçok sınavı olduğunu fakat aynı zamanda bu sınavların üstesinden gelebilecek bir kuvvete de sahip olduğunu ifade etmektedir. Kitabın bu bölümünde -kitabın temel motivasyonlarından birinin de ortaya konulduğu- sorunsalı ise (yükselen bir Türkiye’nin) “Arap İsyanları” süreci içindeki Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkeleri için rol model olup olamayacağı meselesi üzerindedir. Bu noktada yazar Türkiye’nin Kuzey Afrika ve Orta Doğu coğrafyasında Arap isyanları sonrasında oluşan düzende yoğun bir etkileşime geçerek demokrasinin tesisinde rol alabileceğini ifade etmektedir. Nitekim yazara göre 2000’li yıllarda Türkiye’nin Orta Doğu ülkeleri ile ilişkileri yeni bir boyuta geçmiştir. Bu bölümde Çağaptay tarihsel bir model döngüsünden bahsetmekte ve şu ör-

neği aktarmaktadır: “Ankara’nın Arap coğrafyasındaki dönüşümde Almanya rolünü oynamaya ihtiyacı vardır. Tıpkı Bonn’un, ABD’den finansal ve siyasi destek alarak kendi demokrasisini inşa edişi gibi diğer demokrasiler de Portekiz demokrasisinin inşa edilmesine yardımcı olmuştur. Bu bağlamda Türkiye de Endonezya gibi diğer demokratik Müslüman çoğunluklu ülkelerle birlikte özellikle ‘Türkiye sivil toplumu’ ile Arap isyanları sonrasında Orta Doğu coğrafyasında demokrasinin inşasına katkı sunabilir.”

Çağaptay yılların birikimi ile kaleme aldığı ve özellikle Türkiye’de 2000’li yıllardaki gelişmelere odaklandığı eserinde Türkiye’deki dönüşümü, hayatını sürdürdüğü ABD üzerinden kaleme almıştır. Çağaptay’a göre Türkiye eğer potansiyellerini kullanabilirse “21. yüzyılın ilk Müslüman gücü” olabilecektir. Çağaptay kitabında bu fikrini nitel ve nicel verilerle desteklemektedir fakat “Müslüman güç” ifadesinin tartışmaya açık olduğu ve ötesinde bizzat Türk halkının bile “Müslüman güç” betimlemesini benimsemeyebileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Çağaptay; 2000’li yıllarda Türkiye’nin ekonomide, siyasi alanda, iletişim, sağlık ve ulaşım olanaklarında kayda değer gelişmeler gösterdiğini ifade etmektedir fakat 2000’li yıllarda gelişen teknoloji olanakları ve değişen dünya dinamikleri ile birlikte bir çok ülkede de bu dönüşümün gerçekleştiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda eğer yükselişin referansı refaha ne derece yansıdığı tartışmaya açık olan ekonomik büyüme ise, ekonomik büyüme hacminin sadece Türkiye’de değil dünya genelinde de yükseliş kaydettiği görülmektedir. Bu noktada değişen dünya koşullarının, büyüyen dünya ekonomisinin; dünya dinamizmini yakalamaya çalışan Türkiye’nin hacmini de olumlu yönde etkilediği göz önünde bulundurulmalıdır.

Nitekim 2015’li yıllar Batı’da giderek yükselen sağ-popülizmi ortaya çıkarırken, Türkiye’de yükselen milliyetçi söylemlere reaksiyon gösterdiği gözlemlenmekte; “Türkiye’nin yükselişi” söylemleri yerini otoriterleşme eğiliminin ve Türkiye’deki kutuplaşmanın derinleşmesinin getirdiği endişelere bırakmaktadır.³ Nitekim yazar 2017 yılında kaleme aldığı bir sonraki kitabında bu endişelere değinecektir.⁴ Tüm negatif girdilere rağmen, tıpkı Çağaptay’ın dile getirdiği üzere Türkiye 21. yüzyılın önde gelen ülkelerindedir. Türkiye, Avrupa’nın en genç nüfusu ve son 10 yılda 3 kat artan milli hasılasıyla bölgesel bir aktör olarak siyasal akışa yön verebilecek bir kuvvete sahiptir. Bu gerçekten hareketle Türkiye, uluslararası sistemi sakin ve âkil bir akıl ile değerlendirebilecek, kendi meseleleri ile de açıkça yüzleşebilen bir iradeyi hakim kılabilirdir.

³ Bkz. Ayla Göl, Book review essay “The paradoxes of ‘new’ Turkey: Islam, illiberal democracy and republicanism”, *International Affairs* 93:4 (2017) 957-966.

⁴ Soner Çağaptay, *New Sultan: Erdogan and the Crisis of Modern Turkey*, (London: I.B.Tauris, 2017).